

Na nedostatek literatury o podstatě, formách a cílech proletářského internacionalismu a o vztahu socialistického vlastenectví k proletářskému internacionalismu si určitě nemůžeme stěžovat. Je k dispozici hojná sovětská literatura v originále i v překladech, jsou i původní československé studie a monografie. Většina těchto prací je orientována k novějšímu a nejnovějšímu období a čerpá přitom zejména z děl V. I. Lenina. Mám za to, že je vhodné vylíčit „prehistorii“ obou pojmů, především pak internacionalismu. Vlastenectví jako vztah oddanosti k vlastnímu národu a *internacionalismus jako nejvíce pokroková forma vztahů mezi národy na základě vzájemné spolupráce a pomoci* vznikaly již v období, kdy se vytvářela novodobá podoba národů a kdy se v Evropě prosazoval „národnostní princip“ se zásadou „bratrství národů“ proti „dynastickému principu“. Poznání forem a idejí boje dosud bezprávných či nesjednocených a utlačovaných národů proti nadnárodním dynastiím a jejich říším v období od konce 18. století a v průběhu první poloviny 19. století je předpokladem poznávání zdrojů marxistické teorie národnostní otázky a také zahraniční politiky.

Na souvislost vztahu mezi „národnostní otázkou“ a „zahraniční politikou“ poukázal Bedřich Engels ve známém článku „Proč se dělnická třída zajímá o Polsko?“ z roku 1866. V polemice proti stoupencům maloburžoazního socialisty Josepha Proudhona, kteří považovali heslo obnovy Polska v programu socialistických stran a celé I. internacionály za nesprávné a „škodlivé“ schvalování buržoazního „národnostního principu“, poukázal Engels na skutečnost, že požadavek obnovení Polska (právo na sebeurčení Poláků) neřeší jen „národnostní otázku“, ale vyjadřuje i cíle „zahraniční politiky“ dělnické třídy. Ideu sjednocení Polska uznala již dříve evropská demokracie, a „tím spíše ji musila uznat dělnická třída“. Engels dále zdůraznil, že „společné heslo osvobození a sjednocení utlačovaných a rozdělených národů“ začalo vznikat v první polovině 19. století. „Po potlačení revolučních pokusů v Itálii a ve Španělsku v letech 1821 až 1823 a opět po Červencové revoluci roku 1830 ve Francii navázali radi-

kální politikové většiny civilizované Evropy kontakty a pokusili se vypracovat jakýsi společný program.“ Tím se stalo ono „společné heslo o osvobození a sjednocení národů“, které pak bylo součástí také programu dělnické třídy od té doby a všude, kde se dělnictvo zúčastnilo politického hnutí.

Vylíčit genezi hesla o „osvobození národů“, které navazovalo na známou trojici zásad Velké francouzské buržoazní revoluce („Volnost, rovnost, bratrství!“) a které postupně od začátku 30. let dostávalo podobu „práva národů na sebeurčení“, a vysvětlit, jak, kdo a ve prospěch koho je uplatňoval — to je hlavní cíl první části této práce; části, která zahrnuje období od VFBR do 40. let (do začátku revoluce 1848). Nejvhodnějším přístupem a postupem při líčení vytčené problematiky se jeví následující členění zkoumané látky. V první kapitole této části I bude nejdříve vysvětlen charakter období od VFBR do začátku roku 1848 s cílem poznat sílu tendence „národnostního principu“. Druhá kapitola shrnuje vývoj představ a názorů o tom, co je „národ“ a kdo má právo „být národem“, co mělo být jeho „posláním“ apod. Třetí kapitola podává jakési soudobé „veřejné mínění“ o jednotlivých národech-státech a naznačuje formy vztahů mezi národy-státy. Čtvrtá kapitola pak shrne vývoj revolučně demokratického a socialistického pojetí „národní“ a „národnostní otázky“, přičemž zvláštní pozornost je věnována formulacím o nacionalismu a internacionalismu v díle K. Marxe a B. Engelse do února 1848.

Hesla o svobození národů a volání po jejich vzájemné spolupráci na zásadách solidarity („sbratření“) se uplatnila v plné síle na jaře 1848. Koncem února a v březnu 1848 se mnoha lidem zdálo, že „vesna národů“ přinese osvobodění a sjednocení všem těm, kdož si své sebeurčení přáli a kdož o ně usilují. Ale od dubna a května 1848 vznikaly mezi jednotlivými národy spory a pak i války, což narušilo vymoženosti revoluce. Mnoha současníkům se jevila situace z konce roku 1848 a začátku roku 1849 tak, jako by „příšera nesvornosti národů vystoupila z temnot svých“ a způsobila porážku revoluce.

O příčinách porážky revolučních hnutí 1848—1849 víme dnes více a lépe, než to mohli poznat současníci a nejbližší následující generace. Třeba tu přiznat, že ani marxistické historiografii se dlouho nedařilo docílit úplné shody ve výkladu jednotlivých národních hnutí z let 1848 až 1849. Došlo i ke sporům o interpretaci původních Marxových a Engelsových výroků, vyjadřujících hodnocení jednotlivých národů rakouské říše. Jak že známo, začali zakladatelé vědeckého socialismu klasifikovat od podzimu 1848 národy jako „revoluční“ a „kontrarevoluční“. Proč tak činili, za jakých okolností — to všechno jsou otázky, které nadále podněcují nové a nové autory prací o roku 1848 k hlubšímu zamýšlení nad původními kritérii, jimiž Marx a Engels posuzovali v letech 1848 jednotlivá národní hnutí ve střední a jihovýchodní Evropě. Předběžně připomeňme, že tato kritéria, uplatňovaná ostatně i některými jinými revo-

lučními demokraty tehdy v letech 1848—1849, vznikala daleko dříve před únorem 1848. Dějiny revoluce a kontrarevoluce 1848—1849 si ovšem vyžadují samostatnou a hodně obšírnou práci, v níž bude nutné podrobně vyličit a vysvětlit programy a taktiku postupu představitelů jednotlivých národů. Takže v předložené práci bylo nutné omezit výklad tak, že v druhé části se zaměříme na poznání významu národnostní problematiky v revoluci 1848—1849. Podobně jako v první části bude i ve druhé části nejdříve vyličen průběh revolučních hnutí v jednotlivých zemích a z hlediska jednotlivých národů, potom se soustředíme na výklad tehdejší „zásady národnosti“ a „práva národů“, ve třetí kapitole bude podán přehled zahraniční politiky evropských mocností a ve čtvrté kapitole se soustředíme opět na revolučně demokratické pojetí „národní“ („národnostní“) otázky a zvláštní pozornost věnujeme Marxově a Engelsově strategii a taktice v „národnostní otázce“ a „zahraniční politice“.

Ve třetí části budou opět nejdříve rozebrány základní rysy období tzv. neoabsolutismu v 50. letech (charakter režimů jednotlivých zemí), potom následuje přehled mezinárodních vztahů, zvláštní pozornost bude věnována programům skupin politické emigrace na Západě (německé, italské, polské, maďarské a rumunské) a konečně ve čtvrté kapitole budou opět shrnuty názory Karla Marxe a Bedřicha Engelse na hlavní otázky mezinárodních vztahů (na vývoj v Rakousku, průběh a výsledky Krymské války a války Francie a Sardinie proti Rakousku).

Původně plánovaná čtvrtá část pro léta 1860—1864 byla vypuštěna a její zkrácené znění bude uveřejněno ve „Slovanských štúdiích“, roč. XXVI (Bratislava).

